

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРЕВАГИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ КОГНІТИВНОГО РОЗВИТКУ

Прохоренко Леся Іванівна,

доктор психологічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу психолого-педагогічного супроводу дітей особливими потребами Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України

Прохоренко Денис Олексійович,

науковий співробітник відділу психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України

Війна, викликана агресією росії проти України, вплинула на звичні режими життя людей, у тому числі осіб з особливими потребами та їхніх родин, загострилася низка соціально-економічних питань, серед яких: рівність доступу до навчання (різний рівень забезпеченості родин засобами для дистанційного навчання); надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами (більшість цих дітей мають значні труднощі щодо отримання освітніх послуг дистанційно); проблеми спільного перебування в сім'ї 24/7 (передусім це стосується родин, які мають дітей дошкільного та молодшого шкільного віку); інші соціально-економічні проблеми, зумовлені пандемією.

У дослідженнях Л.Прохоренко, О.Орлова було з'ясовано, що родини таких дітей зазначають численні зміни, які відбулися у їхньому житті, зокрема:

- *зміни в режимі дня* (дітям з когнітивними порушеннями важко сприймати новий режим, тому що вони адаптовані до постійного і сталого режиму дня);
- *перехід до нової форми навчання* (для багатьох дітей з когнітивними порушеннями дистанційна форма навчання є новою, незнайомою і незрозумілою. Вони не розуміють, що саме потрібно робити на онлайн-уроках: сидіти і слухати вчителя чи дивитися в екран монітору);
- *родина перебуває в одному просторі 24/7*, що негативно відбивається на стратегіях поведінки такої дитини;
- *перебування в емоційно-напруженій ситуації* (в умовах воєнних дій дитина перебуває в емоційно-напруженій ситуації навіть удома, тому що дорослі хвилюються, бояться змін, які відбуваються в житті дитини в період війни та ін. А діти з порушеннями когнітивного розвитку (особливо з розладами аутистичного спектру) дуже чітко відслідковують емоції та почуття від дорослих і, звісно, теж відчувають страх, тривогу, панікують і емоційно вибухають);
- *буденність та однаковість днів*;
- *нерозуміння причин, чому потрібно залишатися вдома* (здебільшого діти з когнітивними порушеннями не розуміють причин, чому потрібно залишатися вдома, чому не можна йти в школу, чому не можна зустрітися з друзями,

побачити однолітків та ін.).

Власне, від самого початку навчального року, від його організації, від стану та якості навчально-методичного забезпечення, від форм і технологій подачі матеріалу учням залежить не лише якість їхніх знань, а й наявність і кількість прогалин у знаннях, які на відміну від фінансових чи моральних втрат, залишаються на все життя. І найбільше цестосується дітей з особливими освітніми потребами, з якими зазвичай у спеціальних чи інклюзивних закладах освіти проводиться, окрім навчання, системний психолого-педагогічний супровід і, що важливо, корекційно-розвивальна робота.

Дистанційне навчання має низку характеристик, які відрізняють його від інших способів отримання традиційної освіти й підкреслюють інноваційність та актуальність навчального процесу, в якому інтерактивна взаємодія вчителя й учня має регулярний, а не епізодичний характер. Перевагою дистанційного навчання є постійний доступ кожного учня до теоретичного матеріалу у зручний для нього час та у привабливому індивідуальному темпі. Утім, використання дистанційного навчання можливе лише за наявності у кожної дитини доступу до персонального комп'ютера або інших девайсів та високоякісного інтернет-зв'язку.

Більшість з дітей з порушеннями когнітивного розвитку мають різні перешкоди та проблеми, пов'язані із синхронізацією освітнього процесу, побудовою дистанційного освітнього середовища та ін.

У ході дослідження, присвяченого питанню дистанційного навчання дітей з порушеннями когнітивного розвитку, з'ясовано проблемні моменти в організації дистанційного навчання, а також визначено низку перешкод у забезпеченні якості освіти та ефективного доступу до навчання такої дитини в умовах дистанційного режиму.

До основних проблем дистанційної форми навчання дітей з порушеннями когнітивного розвитку віднесено:

- *відсутність очного спілкування учителя й учня* (такі діти не можуть здійснювати самостійну навчальну діяльність, а оскільки немає безпосередньої можливості здійснювати контроль за діями дітей з боку вчителя, це призводить до підвищення рівня негативних оцінок, зниження засвоєння матеріалу та ін.);

- *неможливість забезпечити належну якість навчання за допомогою дистанційних технологій* через відсутність необхідної технічної оснащеності;

- *неможливість забезпечити самостійну роботу, особливо учнів молодшого шкільного віку* (з одного боку, діти, що не мають достатнього досвіду самостійної роботи та вольової саморегуляції – звичка до групового навчання у закладах спеціальної освіти, а з іншого – недостатнє організаційне та методичне забезпечення для самостійної роботи дітей);

- *невміння здійснювати комунікацію на відстані* як у дітей, так і в педагогів, та виникнення у зв'язку з цим комунікативного бар'єра і відсутності психологічного комфорту учасників дистанційного навчання;

- у процесі дистанційного навчання у дітей з когнітивними порушеннями спостерігається *зниження ступеня сприйняття та складність виокремлення*

необхідної інформації, погіршення стану здоров'я через постійний контакт з ІКТ, зниження ролі вчителя в освітньому процесі;

- неготовність інформаційно-освітнього середовища закладів освіти до підтримки цілісного процесу електронного навчання;

- мала кількість учителів, які володіють сучасними педагогічними та інформаційними технологіями, психологічно готові до роботи із такими дітьми у новому навчально-пізнавальному мережевому середовищі;

- відсутність методик викладання в електронному середовищі та ін;

- методичною проблемою є відсутність методик створення і використання дистанційних курсів у навчальному процесі на основі сучасних педагогічних, інформаційних і комунікаційних технологій;

- відсутність електронного контенту дистанційного навчання в умовах війни й ін.

Тобто, можна стверджувати, що впровадження дистанційного навчання дітей з когнітивними порушеннями створює низку труднощів як організаційного, так і методичного характеру, обумовлених як модально-неспецифічними закономірностями розвитку цих дітей (зниження обсягу та швидкості сприймання й переробки інформації; порушення розумової та фізичної працездатності, виникнення компенсаторних і псевдокомпенсаторних пристосувань; своєрідністю взаємодії з іншими людьми), так і модально-специфічними закономірностями розвитку дітей певної нозологічної групи й індивідуальними потребами та можливостями конкретної дитини.

Все це обумовлює:

- формування адаптивного дистанційно-освітнього середовища для вчителів і дітей;

- створення єдиного дистанційного освітнього стандарту: підручників нового покоління, методичних рекомендацій, навчальних посібників, а також різних комплексів і програм;

- збільшення кількості контактної роботи з педагогом для опрацювання невирішених питань через синхронні очні або онлайн-заняття, змішане навчання;

- використання інновацій у галузі дистанційної освіти;

- створення сприятливої атмосфери для навчання.

Власне, від самого початку навчального року, від його організації, від стану та якості навчально-методичного забезпечення, від форм і технологій подачі матеріалу учням залежить не лише якість їхніх знань, а й наявність і кількість прогалин у знаннях, які на відміну від фінансових чи моральних втрат, залишаються на все життя. І найбільше це стосується дітей з когнітивними порушеннями, які складають найбільшу когорту вихованців як спеціальних, так і інклюзивних закладів освіти і, з якими зазвичай проводиться, окрім навчання, системний психолого-педагогічний супровід і, що важливо, корекційно-розвивальна робота.

Будь-яка форма навчання, зокрема й дистанційна, для дітей з порушеннями когнітивного розвитку здійснюється з урахуванням індивідуальної програми розвитку. Тобто під час проведення уроків, корекційно-розвивальних занять

необхідно враховувати рішення команди психолого-педагогічного супроводу щодо індивідуалізації навчання такої дитини.

Зокрема:

1) Вся освітня діяльність має спиратися на сильні сторони дитини, відповідно до її можливостей і потреб, з урахуванням особливостей нового «домашнього освітнього» середовища, в якому ключовою залишається проблема збереження здоров'я дитини, суворе дотримання охоронно-педагогічного режиму.

2) Дистанційна, для дітей з порушеннями когнітивного розвитку здійснюється з урахуванням індивідуальної програми розвитку. Тобто, під час проведення уроків, корекційно-розвивальних занять необхідно враховувати рішення команди психолого-педагогічного супроводу щодо індивідуалізації навчання дитини з ООП.

3) Освітній процес під час дистанційного навчання дітей з когнітивними порушеннями забезпечується за участі вчителя, але гарантом зворотного зв'язку з дитиною є батьки, які сприяють реалізації індивідуальної освітньої траєкторії дитини.

4) Освітній процес під час дистанційного навчання осіб з ООП забезпечується за участі вчителя, але гарантом зворотного зв'язку з дитиною є батьки, які сприяють реалізації індивідуальної освітньої траєкторії дитини. У процесі дистанційного навчання батьки мають бути партнерами для вчителів.

Для успішної реалізації супроводу батьків в умовах дистанційного навчання дитини надзвичайно важливим є:

- залучення їх до освітнього процесу;
- консультування щодо особливостей виконання запропонованих завдань, урахування індивідуальної працездатності дитини відповідно до стану її здоров'я;
- моніторинг динаміки втомлюваності, дотримання охоронного режиму, позитивні емоції педагогів та батьків тощо.

5) У ході планування навантаження кожного заняття потрібно мати на увазі, що самостійне опрацювання матеріалу учнями з порушеннями когнітивного розвитку триває довше, аніж виклад цього матеріалу вчителем, тому варто скоротити, наскільки це можливо, теоретичний обсяг матеріалу. Тобто оптимізувати тематичне планування, вилучити несуттєві фрагменти, комбінувати матеріал кількох тем в одну. Водночас доцільно переглянути очікувані результати навчання і встановити дещо нижчий їх рівень або цілком їх скоригувати, якщо в умовах дистанційного навчання їх досягнення є надто складним.

6) Важливе значення для забезпечення ефективного навчання у дистанційному режимі дітей з порушеннями когнітивного розвитку відіграє корекційно-розвивальний супровід дитини в освітньому процесі. Основним завданням такого супроводу є встановлення зав'язків, які впливають на успішність та результативність навчально-виховного процесу. Психолог і вчитель моделюють процес впливу відповідно до потреб та можливостей дітей, відслідковують динаміку розвитку їх пізнавальної діяльності, особливостей особистісного розвитку, комунікативної активності, систематизують та

інтегрують різноманітні підходи до дитини в процесі виховання та навчання, розробляють власну тактику роботи тощо.

7) Зокрема, в умовах дистанційного навчання корекційно-розвивальний вплив є основою педагогічної технології індивідуального підходу до дитини з когнітивними порушеннями. Він містить проведення в онлайн-форматі (індивідуально або колективно) консультацій з батьками щодо організації і проведення дистанційних занять (наприклад, якщо немає технічного забезпечення, корекційний педагог чи логопед консультує батьків, що вони можуть зробити на цьому рівні); заняття для розвитку життєвих компетентностей та соціально-побутового орієнтування дитини в умовах домашнього середовища (навчитися мити посуд, приготувати сніданок, прибрати на столі, застелити ліжко) тощо.

Варто також зупинитися на основних видах підтримки в умовах дистанційного навчання:

- *фізична підтримка* – повна чи часткова (наприклад, якщо дитина може самостійно малювати, то підтримка від дорослого не потрібна. Втім, якщо дитина, наприклад, з РАС, не хоче самостійно малювати, їй потрібна допомога – це буде часткова допомога, бо малювати вона може. Повна підтримка – якщо дитина, наприклад, з порушенням опорно-рухового апарату не рухає руками. Тоді батьки мають сідати поруч, вкладати фломастер їй у руку й починати малювати разом із нею);

- *вербальна підтримка* – повна чи часткова (похвала від батьків, інших дорослих; батьки сидять на онлайн-уроці разом із дитиною і повністю дублюють завдання вчителя для дитини, щоб вона могла його виконати; батьки ставлять навідні запитання, пояснюють умову, щоб дитина зрозуміла завдання);

- *підказки* – жести, рухи тіла, вказівки, використання міміки;

- *візуальний стимул* – малюнки, фотографії, піктограми, символи, письмові слова, стимульні картки тощо (у більшості випадків потребують такої підтримки діти з РАС);

- *моделювання* – демонстрація виконання завдання (дорослий моделює те, що озвучує вчитель, або малює, або представляє у вигляді схеми) (у більшості, потребують діти, які мають труднощі інтелектуального характеру, ГРДУ, із затримкою психічного розвитку, порушеннями мовленнєвого розвитку);

- *маніпуляція символами* – розташування об'єктів у визначеному порядку (можна маніпулювати, розташовуючи в порядку, що буде зараз, що буде потім, а що буде після).

І наостанок важливо додати, що після аналізу ефективності технологій, використаних під час дистанційного навчання, практик психолого-педагогічного супроводу дітей з когнітивними порушеннями і їхніх родин, варто було б розширити можливі технологічні рішення для забезпечення безперервного навчального процесу, організувати підвищення кваліфікації для вчителів, запропонувати ознайомчі курси чи окремі заняття для учнів та батьків.

References:

1. Кононенко, О.І., Прохоренко, Л.І., & Соколова, Г.Б. (2019). Психологічний супровід родин, які виховують дітей з особливими потребами: контент-аналіз проблеми. In О.В.Царькова (заг. ред.), Концептуалізація системи сімейно орієнтованого психолого-педагогічного супроводу родини, яка виховує дитину з особливими потребами: колективна монографія (с.10-22). Мелітополь: Люкс. <https://cutt.ly/dRbeyXg>
2. Orlov, O. (2020). Reforming Ukrainian Health Care and Education After the Revolution of 2014: An Analysis of Parliamentary Discourse and Policy Change. In The Research Initiative on Democratic Reforms in Ukraine (pp. 56-73). Edmonton: University of Alberta. <https://bit.ly/3aj0dJJ>
3. Prokhorenko, L., Popovych, I., Sokolova, H., Yarmola, N., & Forostian, O. (2021). Research on reflective-evaluative competence in pupils with intellectual disabilities. *Amazonia Investiga*, 10(46), 138-151. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.46.10.13> URI: <http://eKhSUIR.kspu.edu/123456789/15557>
4. Prokhorenko, L. I. Giftedness as asynchronous development of children with special educational needs. *Insight: the psychological dimensions of society*, 2022, 8, 111-123. DOI: 10.32999/2663-970X/2022-8-8 <http://insight.journal.kspu.edu/index.php/insight/issue/view/9/47>
5. www.distance-learning.com.ua
6. <http://www.osvita.org.ua/distance/>